

גרסות

אלא מדה בכתיב: מדה.
חצי לוג היתה שם ואפשר לשער בחצי לוג יש בכתיב: לוג וחצי לוג היה שם ואפשר לשער בלוג וחצי לוג.
חצי לוג ולוג בכל כתיב: חצי לוג.
זה הכלל בכתיב: כלל זה ויש בכתיב: זה כלל.
בהין וכו' בכתיב: בהין עד כן לפי ע"כ לאיל ע"כ לכבש.
שער בהא דקא נפקי בכתיב: שער דקא נפקי ליה.

לשון

בירוצי

שורשה של המלה הוא ברך, ובדומה לשורש פרץ (בחילופים הנצויים של האותיות ב-פ), משמעו שבירת גדר ומחסום. אך הבירוצים הריחם הדברים שפרצו אל מחוץ למקומם. ובירוצי המידות הם הדברים הנמדדים במידה גדולה ביותר, ובעל כח הריחם נשפכים אל מחוץ לכלי המדידה.

ואולם אם כן, שלא היה במקדש כלי מידה ששיעורו הין, את מי (איזה כלי אחר) אביא תחתיו (במקומו) על מנת להשלים את מנין הכלים המשמשים למדידת נזולים במקדש לשבעה? אלא כלי מדה יתירה (נוספת) ששיעורה כשל לוג ומחצה היתה שם במקדש. שבו היה מודד את שלושת הלוגים המובאים לצורך חביתי כהן גדול, שהיה חוצה את שלושת הלוגים הללו, לשני חלקים שרים: לוג ומחצה למחצית המנחה הקריבה בבקר, ולוג ומחצה למחצית השניה הקריבה בין הערבים. אמרו לו חכמים לר' שמעון, בתשובה לדבריו אלה: לצורך מדידת לוג ומחצה לחביתי כהן גדול, אין נדרשת מידה מיוחדת זו של לוג ומחצה. שהרי מידת חצי לוג היתה שם במקדש, ואפשר איפוא לשער כמות זו של לוג ומחצה שמן במידת הלוג שהיתה במקדש ובמידת חצי לוג שהיתה בו. אמר להם ר' שמעון בדחיית דבריהם: והרי אף לדברים (לשיטתכם) שלא היתה מידת לוג ומחצה יש מקום לשאול שמידת חצי לוג ומידת לוג לא יעשה, שהרי מידת רביעית היתה שם, ואפשר איפוא לשער במידה זו של רביעית את הדברים הנצרכים לשיעור חצי לוג (על ידי מדידת שתי פעמים מכלי המידה של רביעית), ובדרך דומה אפשר למדוד שמן ויין בשיעור לוג (על ידי מזיגת ארבע פעמים מכלי המידה של רביעית)! אלא זה הכלל היה במקדש: כלי מדידה שהיה משמש מדה (מסוימת) זו – אינו משמש ככלי מדידה למדה אחרת. ומביאים מה ששנינו במשנתנו ש' אלעזר בר' צדוק היה אומר כי שנתות היו בהין שעליהן היו סימונים המלמדים מהו שיעור חצי ההין ורבע ההין.

א ודנים עוד בבירויא שהובאה בעמוד הקודם. שנינו כי בין לדברי ר' יהודה ובין לדברי ר' מאיר שבע מידות של לח היו במקדש, ושניהם מנו אותן מידות, אלא שר' יהודה מנה אותן בסדר עולה, מן המידה הקטנה למידה הגדולה. בעוד שר' מאיר מנה אותן בסדר יורד, מן המידה הגדולה למידה הקטנה. ושואלים: מאי (מה) [איהו] הברל הלכתי איכא [יש] בין ר' מאיר לר' יהודה? אמר ר' יוחנן: ההבדל הוא בדינם של בירוצי המדות, הדברים העולים על גדות כלי המידה וניגרים על דפנותיהם מבחוץ, איכא בינייהו [יש ביניהם]. שכן לשיטת מאן דאמר [מי שאמר] את סדר המידות ממטה למעלה (ר' יהודה), קסבר (הריהו) [סבור] כי אף בירוצי המדות נתקדשו. וטעמו של דבר: שכן כאשר הצטווה משה רבינו לקבוע לבני ישראל את המידות הללו הנהוגות במקדש, בתחילה מידה בשיעור רביעית, שהיא המידה הקטנה ביותר במידות הנזולים יהיב ליה רחמנא [נתן לו ה'] למשה, ואמר ליה [לו]: מכאן והלאה, שער (מדוד) בה את שאר המידות. שישפוך שתי מידות של רביעית שכונו לכלי – והרי זו מידת חצי לוג. ולאחר מכן יוסף ויעלה למידה הגדולה יותר: שישפוך שני חצאי לוג לכלי – והרי זו מידת לוג. וכן ימשיך משה המידה הקטנה יותר למידה הגדולה יותר. ולדרך זו נמצא דקא עיילי להו [שנכנסו להם] מן הנזולים שבמידה הקטנה לתוך המידה הגדולה יותר אף מן הבירוצין שאיתם. שהרי כאשר יוצקים מכלי קטן לכלי אחר הגדול הימנו, אף בירוצי של הנזול הניצוק נכנסים אל הכלי הגדול יותר. ואילו לשיטת מאן דאמר [מי שאמר] את סדר המידות ממעלה למטה (ר' מאיר), קסבר [הריהו סבור] כי בירוצי המדות לא נתקדשו, וסבר שכאשר הצטווה משה רבינו לקבוע לבני ישראל את המידות הללו, בתחילה מידה בשיעור הין שהיא המידה הגדולה ביותר במידות הנזולים יהיב ליה רחמנא [נתן לו ה'] למשה, ואמר ליה [לו]: מכאן והלאה, שער (מדוד) בהא [בה]. שנטל משה בתחילה ממידת ההין שניתנה לו מה', ושפך את הנמצא בה לשני כלים, בכל כלי מחצית – והרי זו מידת חצי ההין. ולאחר מכן עמד ושפך מן הנזול הנמצא במידת חצי ההין שוב לשני כלים – והרי זו מידת רבע ההין, וכן הלאה. ולדרך זו נמצא דקא נפקי [שהיו יוצאים] הבירוצין תוך כדי שפיכה מהכלי הגדול, ונופלים ארצה, ולא היו נשפכים אל הכלי הקטן. שהרי כאשר יוצקים מכלי גדול לכלי בירוצי של הנזול הניצוק אינם נכנסים לכלי הקטן. אביי אמר: אין להסביר את ההבדל ההלכתי שבין ר' יהודה לר' מאיר באופן זה, דכולי עלמא [לדעת הכל]. הן ר' יהודה והן ר' מאיר בדינם של בירוצי המדות איכא למימר [יש מקום לומר] לדעת שניהם שנתקדשו, ואיכא למימר [יש מקום לומר] בדעת שניהם כי לא נתקדשו. שאין זה קשור למחלוקתם של ר' יהודה ור' מאיר. ואולם הכא [כאן] במשמעות המלה "מלאים" שנאמרה בקרבנות הנשיאים בזמן חנוכת המשכן ("קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מורק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקודש שניהם מלאים סולת בלולה בשמן למנחה". במדבר ז, יג) קא מיפלגי [הם חולקים]. ומפרט אביי דברי: מאן דאמר [מי שאמר]. שבעת כלי המדידה שבמקדש בסדר יורד מלמעלה למטה (ר' מאיר) קא סבר [הריהו סבור] כי ההדגשה "מלאים" באה להורות שתהא המידה מדויקת, שלא יחסר ממנה ושללא יותיר עליה. ולכן בסיס הקביעה לשבע המידות היא מידת ההין, וממנה נקבעות שאר המידות הקטנות יותר, באופן זה שאין בו חסר או יתר.

עיונים

ואפשר לשער בחצי לוג אף שלא הזכירו חכמים בדבריהם אלא את מידת חצי הלוג, כדרך לשער את לוג ומחצה השמן הניתן בבוקר וכן בערב למחצית מנחת חביתי כהן גדול, נראה שהיו משערים את לוג וחצי השמן במידת הלוג ובמידת חצי הלוג (יעיין ב'גרסות'). שאז די היה בשתי מדידות לשיער לוג ומחצה. ואולם רש"י פירש שנעשה הדבר על ידי כלי חצי הלוג בלבד, שמדוד בו שלוש פעמים, ולשיטתו, בכונה לא הזכירו חכמים בדבריהם אלא את כלי חצי הלוג, שכן רק בו השתמשו לשיעור הלוג וחצי של שמן. ואחרונים דנו בדברי רש"י אלה מרוע עריפה דרך זו – שיש בה אמנם שלוש מדידות, אך נעשית בכלי מדידה אחד, על פני הדרך הפשוטה יותר – שיש בה שתי מדידות, ונעשית בשני כלים (טה"ק).

אף לדבריהם... ולא נמסר מה היתה תשובתם של חכמים לטענתו זו של ר' שמעון. ובתוס' הסבירו כי לא חשו חכמים להשיב על דברי ר' שמעון, כיון שסבורים הם שאין מקום להשוות בין כלי מידה של לוג ומחצה לכלי המידה של מחצית הלוג. שכן כלי מידה של לוג ומחצה (כשיטת ר' שמעון) אינו משמש אלא לתכלית אחת בלבד: למדידת לוג ומחצה שמן הניתן למנחת חביתי כהן גדול. ואין שימוש אחר מצדקיו של כלי לעצמו, שהרי ניתן למדוד את הלוג ומחצה שמן למנחת חביתו בכלי מדידה אחרים, מה שאין כן כלי מידה של מחצית הלוג משמש למטרות רבות: למי סוטה, ולחצי לוג שמן לתרה, ולמנוחה. דבר המצדיק קיומו של כלי מדידה שכזה לעצמו.

ואחרונים דנו בדברי התוס' הללו, והעלו מתוכם כי לשיטה זו אמנם מודדים את הלוג ומחצה שמן הבא לחביתו, ואולם אין מדידה זו בכלל דין של מנחה זו (כשאר מדידות למנחות ולנסכים), ולכן אין היא זקוקת כלי מידה המיוחד לה (גרי"ז). ויש שכתבו לשיטת הרמב"ם, שלדעת חכמים אין מודדים כלל את הלוג ומחצה, וכל שאמרו לר' שמעון אינו אלא לשיטתו (שפי"א).

זה הכלל היה במקדש כלל זה מובא לפנינו כסיכום שיטתו של ר' שמעון. ואילו חכמים (שהעלו בדבריהם הצעה לשער את לוג וחצי השמן הניתן למנחת חביתי כהן גדול על ידי כלי מחצית הלוג)

את מי אביא תחתיו – להשלים שבעה מדות? ואפשר לשער בחצי לוג – שלשה חלף לוגין צנוקר ושלשה עשר. ואפשר לשער ברביעית – דלרבע רביעית או לוג. אלא – לפיכך לא היה משער למדידת שלשה חלף לוג, ולא לחצי רביעית, דזה הכלל היה במקדש וכו'. וכדי אלעזר בר רבי צדוק לית ליה זה הכלל. בירוצי המדות – דכשממלאים את הכלי ביותר, נופל מן המשקה שנמזכו לדופני הכלי אילן ואילן. וכשמעין אותו מהרה למן כלי אחר – נופל המשקה צמוק, ואם לאו – נופל לארץ. איכא בינייהו – לרבי יהודה דאמר מלמטה למעלה – קסבר: בירוצי המדות נתקדשו. כיצד? דרביעית יהיב ליה רחמנא למטה מסוי, ואמר ליה: שער רביעית את האחרים. וימדוד שני רביעיות, ועשה מהם חצי לוג. ושזו לוג וכו' עד הין. ושער אותו הין כל כך, גדול שיכנסו בירוצין של כל אלו מדות. דבירוצין נתקדשו. וכשאלם מערה שני כלים קטנים בכלי המחזיק שניהם – יכול לשפוכו לאחור כולו בגדול עם הבירוצין, וכן השני. הלכך צריך הגדול, המקבל שניהם, להיות גדול כל כך שיקבל אותם ואת בירוציהם. הילכך נתקדשו. ומאן דאמר ממעלה למטה – קסבר: בירוצי המדות לא נתקדשו. והין יהיב ליה רחמנא למטה, ואמר ליה: שער ממנו את האחרים, חצי ההין ושלישית ההין ורביעית ההין. וכיון דלדין לשפוך ממדה גדולה לתקס לשני כלים – אין יכול לשפוך צנח אחת עם הבירוצים. לפי שזה כלי גדול, וזה כלי קטן, ואין לשפוך על יד. ומתוך שממטעין נחסרין הבירוצין – מה שפך על הכלי כל שעה. ולא היו שם בירוצין, והיין, דנפקי בירוצין. וכיון דלא הוו התם בירוצין – לא נתקדשו. איכא למימר נתקדשו ואיכא למימר לא נתקדשו בו – דמפרשטין התם. במלאים קמיפלגי – דכמי (במדבר ז) "שניהם מלאים סלת", והוא הדין שגאר כלי [לת]. מאן דאמר ממעלה למטה – קסבר: מלאים דווקא. דהאי קרא צנוקר, שהוא כלי לת, שלא יחסר ולא יתיר. אלא ההין מתקן צנוק שני חלף ההין מלמטה, וכן כולם.

את מי אביא תחתיו? אלא מדה יתירה של לוג ומחצה היתה שם, שבו היתה מודד לחביתי כהן גדול: לוג ומחצה בבקר, לוג ומחצה בין הערבים. אמרו לו: חצי לוג היתה שם, ואפשר לשער בחצי לוג. אמר להם: אף לדבריהם, חצי לוג ולוג לא יעשה, רביעית היתה שם ואפשר לשער ברביעית! אלא זה הכלל היה במקדש: כלי שמשמש מדה זו, אינו משמש מדה אחרת. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר שנתות היו בהין וכו'.

א מאי איכא בין רבי מאיר לרבי יהודה? אמר רבי יוחנן: בירוצי מדות איכא בינייהו. למאן דאמר ממטה למעלה – קסבר: בירוצי המדות נתקדשו, ורביעית יהיב ליה רחמנא למטה, ואמר ליה: שער, דקא עיילי להו בירוצין. למאן דאמר ממעלה למטה – קסבר: בירוצי מדות לא נתקדשו, והין יהיב ליה רחמנא למטה, ואמר ליה: שער בקא, דקא נפקי בירוצין. אביי אמר: דכולי עלמא – בירוצי המדות, איכא למימר נתקדשו ואיכא למימר לא נתקדשו. והכא, ב"מלאים" קא מיפלגי: מאן דאמר מלמעלה למטה קא סבר: "מלאים" – שלא יחסר ושללא יותיר.

את מי אביא תחתיו – להשלים שבע מדות? בירוצי המדות – (המלא גודש) כשמודדין יין, וממלא כלי צינור – יש בו בירוצין. ואם מיד מערה כלי גדול – נמלאו בירוצין צמוק, ואם לאו – נופל לארץ מאליו. [למאן דאמר] ממטה למעלה – דחשיב רביעית צמאשון. קסבר בירוצי המדות נתקדשו ורביעית יהיב רחמנא למטה ואמר ליה – [משמין] אלה עשה חצי לוג, ומשמי חצי לוג, וכן [עד] הין. שער דעיילי בהו בירוצין – שיכא החצי לוג גדול שיכנסו בו שמי רביעיות וצרוציהן. דכשתמא הכי הוא, שהמערה כלי קטן של רביעית לתוך כלי גדול, כגון חצי לוג – בירוציה נופלין למוכה, ואינו נשפך לארץ. ורבי מאיר דחשיב הין נתקדשו קסבר לא נתקדשו והין יהיב ליה רחמנא למטה ואמר לו – לעשות ממנו חצי ההין ושלישית ההין. וכן הדך, שהמערה כלי גדול כגון הין, למלאות כלי קטן כגון חצי ההין – בירוצין נשפך לארץ. אלמא, הכי קאמר ליה: שער דיפקו בירוצין. במלאים קא מיפלגי – [דכמיז] "שניהם מלאים סולת", והוא הדין לכל המדות דקרא. מאן דחשיב הין ברישא – קסבר: מלאים, שלא יחסר ושללא יתיר. הלכך, יעשה הין מלומס, וממנו יכין שאר המדות [למדת] הין. דאי אפשר לעולם שלא יהיו שמי מדות קטנות, כשמודדו לתוך אחת גדולה, יתירות עליה (מפניא) [מפנין] האופיא הגדולה, כשמעין שני כלים צמוק כלי אחד. אכל כשמודדין צוין את חצי ההין – שופך מן היין לחצי ההין צנח, אין כהן אופיא. קסבר מלאים שלא יחסר – אכל אס הומיר – "מלאים" קריין ציה.

רש"י בת"ר

את מי אביא תחתיו – להשלים שבע מדות? בירוצי המדות – (המלא גודש) כשמודדין יין, וממלא כלי צינור – יש בו בירוצין. ואם מיד מערה כלי גדול – נמלאו בירוצין צמוק, ואם לאו – נופל לארץ מאליו. [למאן דאמר] ממטה למעלה – דחשיב רביעית צמאשון. קסבר בירוצי המדות נתקדשו ורביעית יהיב רחמנא למטה ואמר ליה – [משמין] אלה עשה חצי לוג, ומשמי חצי לוג, וכן [עד] הין. שער דעיילי בהו בירוצין – שיכא החצי לוג גדול שיכנסו בו שמי רביעיות וצרוציהן. דכשתמא הכי הוא, שהמערה כלי קטן של רביעית לתוך כלי גדול, כגון חצי לוג – בירוציה נופלין למוכה, ואינו נשפך לארץ. ורבי מאיר דחשיב הין נתקדשו קסבר לא נתקדשו והין יהיב ליה רחמנא למטה ואמר לו – לעשות ממנו חצי ההין ושלישית ההין. וכן הדך, שהמערה כלי גדול כגון הין, למלאות כלי קטן כגון חצי ההין – בירוצין נשפך לארץ. אלמא, הכי קאמר ליה: שער דיפקו בירוצין. במלאים קא מיפלגי – [דכמיז] "שניהם מלאים סולת", והוא הדין לכל המדות דקרא. מאן דחשיב הין ברישא – קסבר: מלאים, שלא יחסר ושללא יתיר. הלכך, יעשה הין מלומס, וממנו יכין שאר המדות [למדת] הין. דאי אפשר לעולם שלא יהיו שמי מדות קטנות, כשמודדו לתוך אחת גדולה, יתירות עליה (מפניא) [מפנין] האופיא הגדולה, כשמעין שני כלים צמוק כלי אחד. אכל כשמודדין צוין את חצי ההין – שופך מן היין לחצי ההין צנח, אין כהן אופיא. קסבר מלאים שלא יחסר – אכל אס הומיר – "מלאים" קריין ציה.

תוספות

אף לדבריהם חצי לוג [ולוג] לא יעשה שרביעית היתה שם – ורבנן סברי: דלא דמי. כמדה של לוג ומחצה – לא צריכה אלא לחביתו, אבל חצי לוג – צריך למילי טובא: לטוטה, ולתדה, ולמנוחה.

בירוצי מדות נתקדשו – למאן דאמר לא נתקדשו – ניחא הא דאמר לקמן (ז, א): מותר נסכים לקץ מנבח, ומפרש רבינו חיים בר רבי יוסי: בירוצי מדות, דיש לתן פדיון, ולוקחין ממונת נסכים כבשים לעולה, ומקיצין אותן. אבל למאן דאמר נתקדשו – קשיא: הא אין להם פדיון? ויש לומר: דמיירי בנסכי צבור, ולב בית דין מתנה עליהן, כדמפרש בירושלמי דשקלים. ומיהו, אם לנו – מיפסלי בלינה, כדאמרין לקמן. דלענין הכי, לא מתנו. ומדמיפסלי בלינה נמי יש לדקדק דקסבר: בירוצי מדות נתקדשו. ואם תאמר: ונגזר, שמה יאמרו "מוציאין מכלי שרת לחול", כדגוינן התם לרבי יוסי בלח בדנעקר, ולעיל בפרק "התודה" (ט, א): ויש לומר: דהכא לא גזרינן, דאמרין לנפשייהו: בירוצין לא נתקדשו.

ומאן דאמר מלמעלה למטה קסבר מלאים שלא יחסר ולא יותיר – הלכך יעשה הין

אינם סבורים בכלל זה. ורש"י הוסיף כי אף לשיטת ר' אלעזר בר' צדוק (הסבור שלא היו שבעה כלי מדידה במקדש) אין מתקיים כלל זה. ואחרונים תרו על רש"י מה טעם יש לציון כי לשיטת ר' אלעזר בר' צדוק אין מתקיים כלל זה, שהרי אף לשיטת חכמים אין כלל זה נהג במקדש (שפי"א).

בירוצי מדות שתי שיטות שונות הוצעו על ידי הראשונים בפירוש ל'בירוצי מדות'. יש שאמרו שהכוונה לחלק הנזולים הנשפך אל מחוץ לכלי, על דפנותיו החיצוניות, כאשר התמלא הכלי מעבר ליכולת קיבולו (רש"י, וכן להלן ז. א. רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פ"ב ה"ט). ולפיכך יש לומר כי מחלוקת החכמים אם התקדשו בירוצי המידות מסתעפת מהשאלה העקרונית האם כלי שרת התקדשו גם בנבם (יעיין לעיל נו"ב). הרמב"ם הסביר את סיבת קדושתם של הבירוצים, אף שלא היתה כוונת המודד אלא לדבר הנמצא בכלי עצמו – כדי שלא יאמרו הרואים שנהגים מנהג חולין בבירוצים הללו, כי מוציאים דבר שהיה בתוך כלי שרת לחול. ויש שפירשו שהכוונה לנדש הנמצא בכלי (רש"י בת"י, רש"י ובז"ח פח. א), ובדומה לכך פירשו שהכוונה לקצף שעל גבי המידה (רבינו גרשום).

ואחרונים דנו בשתי השיטות הללו. שכן לשיטה הסבורה שבירוצי המידות הינם הנזולים שנשפכו מן הכלי אל דפנותיו החיצוניות יש לשאול: שהרי כלל הוא שאין כלי שרת מקדשים יותר משיעורם (סוכה נא), ואם כן כיצד התקדשו הבירוצים הללו? והשיבו שאין כלי שרת מקדשים את המותר, אלא כאשר אותו מותר אינו ראוי להקריבה כלשהו. מה שאין כן בירוצי המידות, הראייה להקריבה כנסכים הבאים עם זבח אחר – מתקדשים (מקד"ד). ואילו לשיטה הסבורה שבירוצי המידות הינם הנודש הנמצא בשלל יש לשאול על החכמים הסבורים שאין בירוצי המידות מתקדשים: במה שונים בירוצי המידות מבשולין גרש, שמתקדשו? והסבירו שאין גרש העשור מתקדש אלא בגרש הצריך לכלי (בגרש העשור). שהריהו כלשעצמו חלק מהעשורין, אלא שהוא נמצא מעליו בגרש. מה שאין כן בבירוצים, שהרי זה גרש שמעבר למידה (קרי"א. איהו מקומן).

ומאן דאמר דמטא למעלה קסבר שלא יחסר אבל יותר – שיעשה הגדול שיעור שני קטנים. דבשני תלמי יז בו יותר כל שהוא מצטלם, כדלמרינן (שקלים ב.) לענין שנים ששוקלין שקל שלם בנייהן – שחייבין נקלטין, משום הכצע דשני תלמי שקל. שבע מדידות – אלל אפשר לעשות כולם כלי אחד.

משנה רביעית מה היתה משמשת

– השתא קחשיז ממטה למעלה (דכמיז צה "מיס חייס"). חצי לוג – דהיינו, שמי רביעיות. רביעית מים למצורע – דכמיז (ויקרא יד) "על מיס חייס" צמיס – שיהא דס לפור ניכר צה, שיערו חכמים רביעית. שמן לנזיר – משום דמזיר היתה צאה שמי ידות, כמלה שנתודה חלות ורקיקין, ולא הוה לריין אלל רביעית לוג. חצי לוג לסוטה – הלכתא גמירי לה.

גמרא רביעית למה נמשחה – של כל המקדש נמשחו בשמן המשחה. אם בשביל רביעית מים – למזורע.

רש"י בת"י

שפיר קאמר להו רבי שמעון לרבנן – וכי מה היה הסיק משמש? כדאמר רבינא – לקמן צהאי פירקא. שבע מדידות – נמוך כלי אחד, דשמות היו צהין.

משנה רביעית מים למצורע –

כדכמיז "ושמט את הפפור האמת אל כלי חס" וגו', ואלמרינן צמסכת (ניר) [סוטה] (3,10): מיס שסס לפור ניכר צהס. וכמה הסי? רביעית. רביעית שמן לנזיר – כדאמר צפרק "התודה" לנחם מזיר. חצי לוג מים לסוטה – כדלמרינן צמסכת סוטה (טו,3): חצי לוג מים היה ממלא מן הכיור. וחצי לוג שמן לתורה – מפורש נמי צהאי פירקא. ששה לוגין לפר – דהיינו, חצי הסיק, כדכמיז "בלול צשמן". חצי ההיין – גבי מנחת נסכים, צפרשט "שלל לך". וארבע לאל – דהיינו שלשית הסיק. ושלשה לכבש – רביעית הסיק, דהיין – שניס עשר לוגין. כלוה היה מודד – שמן ללל המנחות. ואפילו מנחה של ששים עשרון – והא דנקט "ששים עשרון מתנדד אדס ככלי אחד, וטפי מהכי – לל, כדמפרש צפרק "המנחות והנסכים". ששה לפר – ששה לוגין יין לנכסי הפרי, והוא הדין לשמן.

תוספות

מצומצם, וממנו יכוין שאר המדות. ומאן דאמר רביעית ברישא, ומרביעית יעשה שאר המדות עד היין. ואי אפשר לעולם שלא יהו שתי מדות קטנות, כשמדדו לתוך אחת גדולה, שלא יהו יתירות עליה, מפני האופיא הגדולה כשמעריץ שני כלים בתוך כלי אחד. אבל כשמודד בהין את חצי ההיין – שופך מן ההיין לחצי ההיין בנחת, אין כאן אופיא. כך מוגה בפרושי רש"י. ועוד יש לפרש: דהיינו טעמא דמאן דאמר מלמעלה למטה – הוה סימן, דכמו שהולך ומחסר ואינו הולך ומוסיף, כך לא יותיר. דאפילו נתקדשו בירוצין – היינו, דיעבד. אבל לכתחילה – לא יותיר. ומאן דאמר מלמעלה למעלה – הוה סימן, דכמו שהולך ומוסיף, כך יכול להותיר הבירוצין.

שבע מדידות – פירוש: דשנתות היו בהין. וכן פירש במתניתין ד"ל לא היתה שם אלא היין. (וקשיא: דבתוספתא (פרק ז) תניא, אמר רבי אלעזר [בן רבי צדוק]: ארבע מדות של לח היו במקדש, ובמתניתין נמי לא קתני שנתות אלא לפר ואיל וכבש.

רביעית מים למצורע – תימה: דבפרק בתרא דנגעים תנן: כיצד מטהרין את המצורע? היה מביא פיילי של חרס חדשה, ונותן לתוכה חצי לוג מים! והגיה הרב רבינו יהודה בן הרב רבינו יום טוב "רביעית מים", כדתנן הכא. ורב רבינו יום טוב בר יצחק מפרש: דתנאי היא, כדאשכחן גבי סוטה בפרק "היה מביא" (טז,2): שלשה צריכין שפירא: דפר סוטה, ואפר פרה, ורוק יבמה. משום רבי ישמעאל אמרו: אף דס צפור. ומפרש טעמא דרבי ישמעאל: משום דכתיב "ויטבל אותם בדם הצפור השחוטה ובמים" – הבא מים שדם הצפור ניכר בהן, וכמה הין? רביעית. ומסתברא דרבנן, דלא חיישי, בעו חצי לוג. כדתנן התם גבי סוטה: ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור. רבי יהודה אומר: רביעית. ואשכחן התם לעיל בגמרא דילפינן סוטה "כלי" "כלי" ממצורע – משמע שיש להשוותם. וקשה לפירוש זה: לחשוב גבי דתנן הכא במתניתין רביעית מים למצורע וחצי לוג לסוטה! ועוד: בנייר, בפרק "שלשה מינין" (לא,א), קא חשיב גבי "עשר רביעית" [רביעית] מים למצורע. ופריך: דלא חשיב רביעית מים לסוטה! ומשני: דבפלוגתא לא קמיירי. אלמא, דמצורע לאו פלוגתא היא! ושמא אף דפלוגתא היא, לא חשיב לה לפלוגתא. דווקא בסוטה פליגי, כדקאמר במתניתין, דרבי יהודה כשם שממעט בכתב, כך ממעט במים, דלא היה ניכר בחצי לוג. אבל במצורע, אף על גב דלכולי עלמא הוה ברביעית פליגי הכי: דמר – בעי אדמומית דס גמור, ומר – לא חייש, אלא אפילו נתבטל במים, וליכא אלא חוותא בעלמא, שיש בו קצת אדמומית.

עיונים

מלאים שלא יחסר ושלא יותיר... שלא יחסר אבל יותר... שיעות פירוש שונות נאמרו בענין זה. יש שאמרו כי לדעת ר' מאיר הלומר מ'מלאים' שאין להחסיר ואין להותיר המידה המשמשת כבסיס לקביעת שאר המידות, מידת הבסיס חייבת להיות דווקא המידה הגדולה ביותר, ההיין. וממנה יורדים בקביעת המידות הקטנות ממנה. שכן באופן זה של שפיכה מכלי גדול לכלי קטן ניתן להישמר שלא להוסיף ושלא להחסיר. ואילו מידת רביעית הלוג, הקטנה ביותר, היתה משמשת כמידת הבסיס לשאר המידות שממנה היו עולים בקביעת המידות הגדולות ממנה – היה נגרם ייתור, על ידי הקצף ("אופיא") הנוצר כתוצאה משפיכה מהירה מכלי קטן לכלי גדול. ולדעת ר' יהודה הלומר מ'מלאים' שאין להחסיר, אבל ניתן להותיר, מידת הרביעית היא המשמשת כבסיס לשאר המידות, אף שבכך ייתכן תוספת (רש"י בת"י).

יש שפירשו כי לדעת ר' מאיר, הסבור שהמידה הגדולה ביותר היא הבסיס לשאר המידות – הרי זה כעין סימן האומר שבשם שהריהו הולך ומחסר ואינו מוסיף, כך אין להותיר. ואילו לדעת ר' יהודה הסבור שהמידה הקטנה ביותר היא הבסיס לשאר המידות – הרי זה כסימן האומר שהריהו הולך ומוסיף, וכמו כן מותר להותיר כשיעור בירוצים (תוס').

לדורות לא הוה צריך הסבירו המפרשים כי לא נצרך שוב כלי למדידת הין בדורות הבאים, משום שגם היה באותו שמן המשחה, שיעדין כולו קיים (הגם שנמשחו בו לאורך הדורות פעמים רבות) ועומד לעתיד לבוא (הוריות יא,ב). שאף שאמנם יאשיהו המלך גזר עם הארץ וצנצנת הין ועוד. שם (ב) – היה הרוב מפני הגלות הקרבה, ואולם לעתיד לבוא ישתמשו למשיחה באותו שמן. ולכן שוב לא היה צורך עוד במידה זו, שהרי לא עשו שמן משחה נוסף.

רביעית מנה היתה משמשת... למצורע... לנזיר... תהו אחרונים, שהרי בסוגיית הגמרא (בתחילת העמוד

ואילו מאן דאמר (מי שאמר, משנה) את סדר כלי המדידה שבמקדש ממטה למעלה (ר' יהודה) סבור שבאה המלה "מלאים" – להורות שלא יחסר מהמידה, אבל אם יותיר על המידה – אין בכך כלום, שכן עדיין "מלאים" קרינא ביה [קורא אני בו]. **ב** שנינו שאמר מר [החכם] בכרייתא ובמשנתנו כי ר' שמעון אומר שלא היה שם במקדש מידת הין, ושלא כדברי חכמים. וטעמו: שלמידת הין לא היה כל שימוש במקדש. ושואלים: שפיר קאמר להו [יפה, היטב, הוא אמר להם] ר' שמעון לרבנן [חכמים]! ומשיבים: ורבנן [וחכמים] אומרים: הוה [היה] במקדש כלי למדידת הין דעבד [שעשה] משה במדבר סיני, לצורך שמן המשחה בו נמשחו המשכן וכליו והכהנים, דכתיב [שכן נאמר] בעשיית שמן המשחה "ואתה קח לך... ושמן זית הין. ועשית אותו שמן משחת קודש...". (שמות ל, כד-כה). ונחלקו ר' שמעון וחכמים. שמר סבר [שחכם זה, ר' שמעון, סבור]: כיון שלדורות לא הוה [לא היה] צריך עוד בכלי למדידת ההיין – רק לפי שעה (לאותו הזמן בלבד) הוה דעבדיה [שעשה] משה ולאחר מכן אינגו [נגזר] אותו כלי. ואילו אידך [האחר, חכמים] סבורים כי כיון דהוה [ושכבר היה] כלי למדידת הין – לא נגזר, אף שאין בו עוד צורך, אלא הוה [היה] גם לאחר מכן, שנשאר במקדש.

אמר מר רבי בכל כתיי: רבי. לא היה שם הין בכתיימ חסרות מלים אלה. הוה הין בכתיימ: הנח הין. צריך לפי שעה הוה דעבדיה בכתיימ. צריך להו לפי שעה הוה דעבדיה. **אמר מר ואת בכל כתיי:** ואת. לכל המנחות אפילו בכל כתיי: לכל המנחות ואפילו ויש במשניות: לכל המנחות שאפילו. **יתבי רבי בכתיימ:** רביעית מה יתיב רבי. **אי מצורע בכתיימ:** אי למצורע.

גרסות

אמר מר רבי בכל כתיי: רבי. לא היה שם הין בכתיימ חסרות מלים אלה. הוה הין בכתיימ: הנח הין. צריך לפי שעה הוה דעבדיה בכתיימ. צריך להו לפי שעה הוה דעבדיה. **אמר מר ואת בכל כתיי:** ואת. לכל המנחות אפילו בכל כתיי: לכל המנחות ואפילו ויש במשניות: לכל המנחות שאפילו. **יתבי רבי בכתיימ:** רביעית מה יתיב רבי. **אי מצורע בכתיימ:** אי למצורע.

ה משנה רביעית מה היתה משמשת? רביעית מים למצורע, ורביעית שמן לנזיר. חצי לוג מה היה משמש? חצי לוג מים לסוטה, וחצי לוג שמן לתורה.

ובלוג היה מודד לכל המנחות, אפילו מנחה של ששים עשרון נותן לה ששים לוג. רבי אליעזר בן יעקב אומר: אפילו מנחה של ששים עשרון אין לה אלא לוגה, שנאמר "למנחה ולג שמן". ששה לפר, וארבעה לאיל, ושלושה לפכש. שלשה ומחצה למנורה, וחצי לוג לכל נר.

ו גמרא יתיב רבי וקא קשיא ליה: רביעית למה נמשחה? אי מצורע,

במקדש? ואמרים: אפשר לומר שלית ליה [אין לו]. אינו מקבל מסורת זו. ואי בעת אימא [ואם תרצה אומר]: מאי [מה פירוש] שבע מדות? הוה סבור שהכוונה היא לשבע מדידות.

ה משנה (בסדר עולה, מן המידה הקטנה למידה הגדולה ממנה) למה היתה משמשת כל אחת משבע המידות של לח שהיו במקדש.

מידת הרביעית למה היתה משמשת? למדידת שיעור רביעית מים לצורך טהרת המצורע שנרפא מצרעתו. וכן לצורך מדידת רביעית שמן לחלות ורקיקים שמביא הנזיר ביום בו הוא משלים את ימי נזירותו. כלי מידת חצי הלוג למה היה משמש? למדידת שיעור חצי לוג המים מן הכיור שבמקדש לצורך השקיית האשה הסוטה. וכן למדידת שיעור חצי לוג שמן ללחמי התורה (לשלושת מיני המצה שבהם). ובכלי מידת הלוג היה מודד שמן לכל שאר המנחות, שכן עשרון סולת המוכא למנחה טעון לוג שמן. ומציינים כי אפילו הובאה סולת למנחה בשיעור של ששים עשרון – נותן לה ששים לוג שמן, לוג שמן כנגד כל עשרון סולת. ואילו ר' אליעזר בן יעקב אומר כי כל מנחה, בין גדולה ובין קטנה, טעונה לוג שמן אחד, ולכן אפילו היתה זו מנחה של ששים עשרון – אין לה אלא לוגה, לוג אחד בלבד. וטעמו של ר' אליעזר בן יעקב: שכן נאמר ברין טהרת המצורע הדל שהריהו מביא ביום טהרתו "לעשרון סולת אחד בלול בשמן למנחה ולוג שמן" (ויקרא יד, כא) – ללמד: שכל מנחה, אף הגדולה ביותר, טעונה לוג שמן אחד בלבד. וממשיכים בתיאור שימושם של כלי המדידה: כלי חצי ההיין, שהם ששה לוגים – בו נמדדים ששת לוגי שמן הבאים למנחת נסכי הפר. וכלי מידת שליש ההיין, שהם ארבעה לוגים – משמש למדידת ארבעה לוגי השמן הבאים למנחת נסכי האיל. וכלי רביעית ההיין, שהם שלשה לוגים – הריהו משמש למדידת לוגי השמן הבאים למנחת נסכי הכבש. ומציינים כי שלשה ומחצה לוגים של שמן נדרשו להדלקת המנורה, שכן היו במנורה שבעה נרות, וחצי לוג שמן היה ניתן לכל נר שבה.

ו גמרא שנינו במשנתנו כי היה במקדש כלי שמידתו רביעית הלוג, והיה משמש למדידת מים למצורע ולמדידת שמן לצורך לחמי נזיר. ובענין זה מוסיפים: **יתבי רבי בלימודו וקא קשיא ליה** [והיה קשה לו] על דברים אלה ששנינו: כלי רביעית זה למה בכלל נמשחה (התקדשה במשיחת שמן המשחה עליה), ולשם מה נקבעה ככלי שרת במקדש? שהרי אי [אם] תאמר כי היא נועדה לשמש לצורך מדידת המים לטהרת המצורע,

היא מדידת מים למצורע ולמדידת שמן לצורך לחמי נזיר. ובענין זה מוסיפים: **יתבי רבי בלימודו וקא קשיא ליה** [והיה קשה לו] על דברים אלה ששנינו: כלי רביעית זה למה בכלל נמשחה (התקדשה במשיחת שמן המשחה עליה), ולשם מה נקבעה ככלי שרת במקדש? שהרי אי [אם] תאמר כי היא נועדה לשמש לצורך מדידת המים לטהרת המצורע,

(הבא נאמר כי רבי (הוא ר' יהודה הנשיא מסדר המשנה) התקשה בטעם קידושו של כלי רביעית, ואמר לו ר' חייא כי התקדש כלי זה לצורך מדידת השמן המובא לחביתו כהן גדול, והודה לו רבי על כך ושיבחו. וכן נאמר עוד שם כי גם לענין הקדשתו של כלי חצי הלוג התקשה רבי, ואמר לו ר' שמעון בנו כי נועד לצורך שמן המנורה. ואף בזה הודה לו רבי ושיבחו על כך. ומודע איפוא שנה רבי במשנתנו שלא כדבריהם האלה? והסבירו כי שאלותיו של רבי ותשובותיהן של ר' חייא ור' שמעון בנו, היו לאחר שכבר סידר רבי את המשנה, והיתה זו כבר שגורה בפי התלמידים כצורתה הנוכחית (תפא"י).

אורה ההלכה

הוה הין דעבד משה לשמן המשחה בבית המקדש היה כלי מידה מיוחד למשקים שתכולתו הין, אף שלא היה בבית המקדש דבר שלמדירותו היה צורך במידת ההיין. ולמה היה שם? – הואיל והיה במקדש הין מימי משה שמדד בו שמן לשמן המשחה, נשאר שם אף ששוב לא היה צורך בו. כשיטת חכמים וכפירוש הגמרא לדבריהם. (רמב"ם ספר עבודה הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"א הי"ח). **רביעית מנה היתה משמשת** בכלי רביעית ההיין שהיה בבית המקדש היו מודדים את השמן ללחם הנזיר, ואת המים לטהרת מצורע. כמשנה. (רמב"ם שם). **חצי לוג מנה היה משמש** בכלי שמידתו חצי הלוג שהיה בבית המקדש היו מודדים את המים למי סוטה, ואת השמן למנחה הבאה עם קרבן תודה. כמשנה. (רמב"ם שם). **ובלוג היה מודד לכל המנחות** כלי מידת הלוג היה משמש בבית המקדש למדידת שמן המנחות. כמשנה. (רמב"ם שם הי"ז. שם הלכות מעשה הקרבנות פ"ב הי"ח).

והלא בחוץ היו – כל מעשו נשער נקטור, ולא נעורה. ואי בשביל רביעית שמן של נזיר – שיתקדש השמן כגלי שרת. ועל ידי השמן שהיה נגלל בלחם, יהא הלחם מתקדש – נשמל כן לא היה נרין, דלחם נזיר נשמיטת אל מתקדש! רביעית שמן לכל חלה וחלה – היה נומן רביעית. משום דהוה שלשה לוגין, שהם שנים עשר רביעיות. והיינו דלמנר נמתינין לוג ומתלה צנוקר – שהן ששה

רביעיות. מארץ מרחק איש עצמי – שרמי חייל עלה מנגל לארץ ישראל. אי לחצי לוג של מי סוטה חוץ הוא – שהיה משקה אותה במוץ, בשער נקטור, ולא היה נרין להכניס המים צעורה ולקדשם כגלי. אי למדוד בו חצי לוג שמן לתורה – כדי שיתקדש השמן, ויתקדשו המלות אגז השמן – לכן לא נרין, דלמתי סודה וכו'. נר ישראל כך היה – חצי שקילסו שיפה השינו. נר שכבתה – חצי הלילה או קודם אור היום. נדשן השמן נרשנה הפתילה – האי "נדשן השמן" – לא דווקא, אלא הכי קאמר: כשם שהפתילה שכנתה – אין לה תקנה, שהרי היא כדשן. כך השמן נשאר נגזר – הכי הוא כדשן, ואין לו תקנה, הואיל ונדשנה הפתילה נדשן השמן. כיצד הוא ערשה מטיבה – שמשליך כל מה שנגזר לחוץ, ונותן זה שמן ופתילה אחרת, ומדליקה. כמדה ראשונה – חצי לוג, כמו שנתן מתמלה. או כמה שחסרה כמה שזרק לחוץ. נפיש להו מדות טובא – לשער כמה חסר – הא לא ודאי. אלא כמדה ראשונה היה נומן זה, ולמנר כשמתכנה המורכבת, מכנה נמי זו. והדרך צלח רכב על דבר אמת – כלומר, הללמה הוא שהשנתי דבר אמת מה.

רש"י בת"י

גמרא חוץ הוא – מומן למחנה היו מטעמין את המלוצר, ולמה להו לקדושי? ואי נזיר – שמתקדש רביעית ללחמי נזיר. לחם בשחיטת איל הוא דקדוש – ולא נשמך כדלמתיין בפרק "המורה": למה ליה לשמן כלי שרת? הא לאמר אפייתו [לא קדוש] הוא, עד שמיטת האיל. רביעית שמן לכל חלה וחלה – דש חלות היו צנוקר, ולוג ומתלה שמן – היינו רביעית לכל חלה. מארץ מרחק – רבי חייא עלה מנגל, כדלמתיין בפרק קמ"א דסוכה. חצי לוג למה נמשח או לחצי לוג מים דסוטה חולין הוא – נמתינה. וכי חולין הס המים, שהיא נרין לקדשן? והא מים קדושים כתיב – דלמתיין נפסירי: אין "מים קדושים" אלא שנתקדשו בכיור. אלמא, כנר קדשו להו. הכי גרסינן: חצי לוג למה נמשח או סוטה חולין הוא מים קדושים כתיב אי תודה כו'. נדשן השמן – כלומר, נתמלל [שמנון] מדשן הפתילה. אינו יכול להדליק עד שדשנו. כמדה ראשונה – חצי לוג. אי כמה שחסרה – כלומר, אותה מדה שהשליך לחוץ. דמשער ליה – קודם שישליכנה יתנוה נמדה אמת. אם כן כו' והדרך – ומידוך. כלומר, ממודד אמת. דהכי דרשינן נסתמך [שנח סג,א]: "ויהדוך ללח רכב" – אלו שני תלמידי חכמים שמתדדן זה את זה להלכה. על דבר אמת – שיפה (עברתני) [השנתי].

תוספות

אי לסוטה חולין הוא – בתמיה. וכי חולין הוה המים, שיחא צריך לקדשן? והא "מים קדושים" כתיב (במדבר ה), ואמרין בספרי: אין "קדושים" אלא שנתקדשו בכיור, אלמא כבר קדשו להו! ואם תאמר: והא פרישית בפרק קמא (מנחות ח,א), דאחר שנתקדשו בכלי שרת, לא משימינן להו בכלי חול מושם דמגיניא מילתא: ויש לומר: דהני מילי בדבר הקרוב למוצא.

נר ישראל כך היה – כאן ובפרק שני דערכין (י,א) קרי ליה "נר ישראל" גבי "מעשה

– הלא דבר שנעשה בחוץ הוא ואינו צריך קידוש! ואי [ואם] נמשח כלי הרביעית לצורך מדידת השמן לטהרת הנזיר – הלא לחם נזיר בשחיטת איל הוא דקדוש [שנתקדש] ואינו צריך הקדשה על ידי כלי! אמר ליה [גו] ר' חייא לרבי כתובה לשאלתו: נצרכה מידת רביעית להימשח, שכן בה היה מודד שמן למנחת חביתו כהן גדול הבאים בכל יום, שרביעית שמן ניתנה לכל חלה וחלה שבה. כהוקרה על שיישב לו את שאלתו, קרי עליה [קרא עלין] רבי על ר' חייא, את האמור בכתוב "מארץ מרחק איש עצמי..." (ישעיהו מו, יא), שר' חייא שהחכים בדבר זה את רבי (איש עצמי" בא לארץ ישראל, מקום מגורי רבי, מארץ בכל המרוחקת ("מארץ מרחק").

א "חצי לוג מה היה משמש". יתיב רבי וקא קשׁיא ליה: חצי לוג למה נמשח? אי סוטה – וכי חולין הוא, דצריכי לקדושי? "מים קדושים" פתיב! אי תודה – לחמי תודה בשחיטת תודה הוא דקדוש! אמר ליה רבי שמעון ברבי: שבו היה מחלק חצי לוג שמן לכל נר ונר. אמר לו: נר ישראל, קף היה.

ב אמר רבי יוחנן, אמר רבי: יגר ששכבתה, נידשן השמן נידשנה הפתילה. כיצד עושה? מטיבה, ונותן בה שמן ומדליקה. יתיב רבי זריקא וקא מיפעינא ליה: פשהוא נותן בה שמן – פמה ראשונה, או כמו שחסרה? אמר רבי ירמיה: פשיטא דכמדה ראשונה, דאי פמה שחסרה – מנא ידעינן מאי חיסר? וכי תימא דמשער ליה – אם כן שבע מדות, נפיש להו מדות טובא. קרי עליה "ויהדוך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק". איתמר נמי: אמר רבי אבהו, אמר רבי יוחנן, ואמר ליה אמר רבי אבא, אמר רבי חנינא, אמר רבי: נר ששכבתה, נידשן השמן נידשנה הפתילה. כיצד עושה? מטיבה, ונותן בה שמן פמה ראשונה ומדליקה.

לכנו ר' שמעון: בלשון הוקרה: נר ישראל, באמת כך היה עושה במידת מחצית הלוג. ומתוך שנזכרו דברי רבי בענין המורה המנורה, מביאים עוד בענין זה מה שאמר ר' יוחנן, אמר רבי: נר מנרות המנורה שכתבה לפני שהאיר היום, הדין הוא שנידשן (נעשה כדשן) השמן שברו, כשם שנידשנה (נעשית כדשן) הפתילה שברו. ואין להם תקנה. כיצד הכהן עושה (נהגה)? מטיבה (משליך אל מחוץ לנר את השמן והפתילה שבתוך הנר), ונותן בה שמן ופתילה חדשים ומדליקה. ונמסר כי יתיב [ישב] ר' זריקא תוך לימודו בהלכה זו, וקא מיפעינא ליה [ונשאלה לו] שאלה זו: כשהוא שב ונותן בה בנר שכבתה שמן מחדש, האם הוא נותן בה שמן כמדה שנתן בנר זה בראשונה (בתחילה), חצי הלוג, או שמא הוא נותן בנר שמן בשיעור כמו שחסרה עתה הנר בהשלכת השמן שנתר שבה הנר? אמר ר' ירמיה: פשיטא [פשוט] הוא כמדה ראשונה של שמן הוא נותן. ונימרוק: דאי [ואם] תאמר שהיה נותן שמן בשיעור כמה שחסרה, מנא ידעינן מאי [מנין] יודעים אנו מה. כמה] שמן הוא חיסר? וכי תימא [ואם תאמר] שהיה הכהן משער ליה [אומר] על ידי מדידתו בכלי מידה שהיה במקדש – אין לומר כך, משום שאם כן, רק שבע כלי מדות (מדידות) היו במקדש? נפיש להו [מרובות הן] כלי מדות טובא [הרבה]. לצורך מדידתם של כמיות שמן קטנות וקטנות ביותר, שנותרו בנרות שכתבו בלילה. קיבל ר' זריקא את פתרונו של ר' ירמיה, וקרי עליה [קרא, המליץ, עליך] בלשון שבה וכבוד: "והדרך צלח רכב על דבר אמת וענוה צדק ותורך נוראות ימינך" (תהלים מה, ד). ומביאים בענין זה, איתמר נמי [נאמר גם כן] שכן אמר ר' אבהו, אמר ר' יוחנן, ואמר ליה [ויש אומר] שכן אמר ר' אבא, אמר ר' חנינא, אמר רבי: נר שכבתה, נידשן השמן נידשנה הפתילה. כיצד עושה? מטיבה, ונותן בה שמן כמדה ראשונה ומדליקה. וכפתרונו של ר' ירמיה.

ארישים

מסורת הש"ס
א. (הכינוי) ברכות כח,ב. סנהדרין צח,א. ערכין י,א.
ב. עיני ירושלמי יומא פ"ב ה"ב.

גדרות
וכי חולין הוא דצריכי לקדושי מים קדושים כתיב בכת"י: חוץ הוא דקמפיק מים לחוץ ומ"ו חולי משום דכינוי בפנים הוא.

תודה לחמי תודה בשחיטת תודה הוא דקדוש בכת"י: לחמי תודה בשחיטה הוא דקדוש.

יוחנן אמר רבי בכת"י: יוחנן. נידשן השמן בכת"י: גודשין את השמן והרמב"ם בפיה"מ גורס: נדישן השמן.

כיצד עושה בכת"י: כיצד הוא עושה.

רבי זריקא בשטמ"ק: ר' זירא. כמדה ראשונה או בכת"י: כמדה הראשונה הוא נותן או.

פשיטא דכמדה ראשונה בכת"י: תפשוט כמדה הראשונה הוא נותן. נפיש בכת"י: נפיש.

צדק בכת"י: צדק ותורך נוראות ימינך.

אבהו אמר רבי יוחנן בכת"י: חסרות מלים אלה.

אמר רבי אבא בכת"י: חסרות מלים אלה.

ר' שמעון בן רבי

ר' שמעון היה צעיר בנו של רבי, ואף לא נתמנה תחתיו לנשיאות (אלא רבן גמליאל הבכור). ומכל מקום מצד חכמותיו היה ר' שמעון נחשב ביותר בעיני רבי.

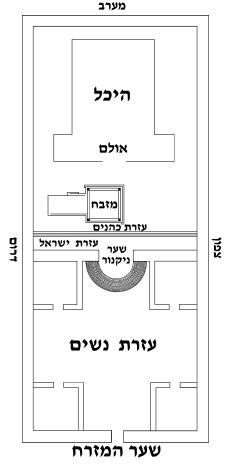
במקומות רבים מוצאים אנו את ר' שמעון יושב ולומד לפני אביו, וכשנפטר רבי אמר: לבני הקטן צריך אני, וכשנכנס אצלו מסר לו סתרי חכמה (כתובות קג,ב), וכן מינה אותו להיות "חכם" (כלומר, השלישי בסדר המעלות, לאחר הנשיא ואב בית הדין). רבי דאג לחבירו רבי תורתו לר' שמעון בנו, וכך מצאנו כי אף שר' שמעון היה צעיר מגדולי תלמידיו של רבי, ר' חייא ובר קפרא, היה הוא שונה לחם מדרש תורת חכמים. חבירו הקרוב של ר' שמעון היה ר' חייא (הגדול), גדול תלמידיו של רבי, הם היו נושאים הרבה זה עם זה בתורה, וכן היו עוסקים יחד בסחר הפשי.

ר' שמעון זה לכבוד ולעשר ואריכות ימים. מצאצאיו לא ידעו לנו אלא על בת שנולדה לו עוד בחיי אביו.

המקדש

חוץ

הביטוי "חוץ" בהקשר למקדש עשוי להתפרש באופנים שונים. אכן בהקשר זה של המצורע הבא למקדש ביום שרתו, הכוונה לחוץ לעורה, לשער המורח שעל פני שער ינקטור, שבו נעשו כל דרכי טהרתו של המצורע. וטעם הדבר שבמקום זה היה מיטת המצורע (וכן האשה היולדת, ובו גם היו משקים את האשה הסוטה): שכן הריחו טמא לפי שעה, ואין הוא יכול להיכנס מניחה למקדש.

עיונים
חוץ הוא שכן מעשי טהרתו של המצורע נעשו בחוץ (עיינין "המקדש"), שהרי טמא הוא עדיין. אכן שאלו ראשונים: מאחר וכלי הרביעית נמשח בשמן המשחה והתקדש, כיצד אפיוא השתמשו בו לצורך המים של המצורע. והרי אף אם מים אלה יתקדשו בהיותם בכלי הלא ייפסלו לאחר מכן מדין יוצא, לכשנבוא אל המצורע העומד לצורך טהרתו מחוץ למקדש. והשיבו שאין הכלים מקדשים אלא את הראוי להם לקדש. ולכן, במקרה זה של מי מצורע, שהמים הניתנים בכלי מיעודים מלכתחילה להיות מוצאים אל מחוץ למקדש – אין הניתנה בכלי לשם קידושם, אלא לשם מדידה בלבד, ואין הכלי מקדש באופן זה (רשב"א).

שבה היה מודד לחביתו כהן גדול – תהו אחרונים: מדוע עתה, משקיבל רבי את הסברו של ר' חייא בטעם הצורך בכלי למדידת רביעית, לא קבע הסבר זה במשנה בכלל שימושיה של מידת הרביעית? והסבירו כי אף שהסכים רבי שהיה צריך למדוד כללי למדידת רביעית, לשם מדידת השמן לחביתו כהן גדול, ואולם לדעתו בשל שימוש זה כשלעצמו לא היו עושים כלי זה משל ציבור, אלא הכהן הגדול היה מביא כלי זה משלו (שהרי כל מנחת חביתו היא משל כהן גדול). ולכן, מנה רבי במשנתו שימושים אחרים שנעשו בכלי זה, ובשל שימושים אלה הובא כלי הרביעית משל ציבור (שפי"א).

רביעית שמן לכל חלה וחלה – לשון זו יש בה להורות כי רביעית שמן היתה נמדדת לכל חלה וחלה משתים עשרה החלות המובאות בחביתו כהן גדול לעצמה. ומדברי הגמרא שלפנינו – כך הסבירו מפרשי הרמב"ם – מקור שיטתו של הרמב"ם (לחלות מעשה הקרבנות פי"ג ה"ג) שלא רק לישתם אלא כל מעשיהם של חביתו כהן גדול, ובכלל זה אף אפייתם, היו נעשים חלה חלה כשלעצמה (משל"מ). והסבירו כי עיקרה של שיטתו זו בכך שחביתו הכהן הגדול נלמדים מלחם הפנים. וכשם שלחם הפנים היו נעשים אחד אחד (להלן צד,א). כך הוא אף בחביתו כהן גדול (כס"מ, משל"מ, מהרי" קורקוס).

יש הסבורים כי שיטת הרמב"ם (העולה מפייה"מ) היא שכל שתים עשרה חלות חביתו הכהן הגדול היו נאפות ביחד, ורק טיגן החלות בשמן היה נעשה חלה חלה לעצמה (קרי"א).

אי סוטה וכי חולין הוא דצריכי לקדושי – גם השקיתיה של הסוטה היתה נעשית מחוץ למקדש, כדרך טהרתו של המצורע (עיינין "המקדש"). ויכול היה רבי להביע תמיהתו גם באשר לשימוש מידת חצי הלוג: "חוץ הוא", וכדרך שתיהה בשימוש מידת הרביעית לצורך המצורע. ואמנם יש גירסות שגורסו כן בגמרא במפורש. וכן היתה גירסתם של חלק מהראשונים (רבינו גרשום, רש"י, ואולם רש"י כתי' וכן התוס' גרסו כלשון סוגייתנו. ובשטמ"ק הביא את שתי הגירסות).

מים קדושים כתיב – שאלו התוס' (ד"ה אי לטוטה) שיש להשיב על תמיהתו זו של רבי, שהרי אף אם המים הניתנים לסוטה כבר התקדשו בכיור, עדיין נצרך כלי הרביעית שהוא קדוש כדי לקבל אותם מים, שכן (לשיטת התוס' כמבואר לעיל ח,א, ד"ה ולרבי חנינא) לאחר שהתקדש דבר בכלי שרת, שוב אין נותנים אותו בכלי חול. והשיבו התוס' כי הוראה זו שאין לתת בכלי חול דבר שכבר התקדש אינה אלא בדבר הקרב למזבח, ואולם מי סוטה שאינם קרבים על המזבח, אף שהם קדושים, אין בכך גנאי שיינתנו לכלי חול. ואחרונים תמחו על עצם השאלה של התוס', שהרי אמרה תורה בדין הסוטה "ולקח כהן מים קדושים בכלי חרש" (במדבר ה, ז) – הרי אפיוא אמרה תורה בפירושו כי מים אלו יילקחו כהן הכיור, כמיום קדושים, וינתנו לכלי חול, שכן כלי חרש הריחו של חול (רש"י).

נר ישראל ביטוי זה מוזכר ביחס לודי המלך: "לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל" (שמואל ב כא, ז). ורש"י (ערכין י,א) ביאר את לשון השבח הוה בה שיבח רבי את ר' שמעון בנו, שהיה ר' שמעון בנו מאיר עיני חכמים. וכן מוצאים אנו שלשן שבח זו נאמרה אף בפי חכמים אחרים, כלפי

נר של מקדש – נרות הקצועים צמטורה שמדליק נהן, שקורין *קרושליי"ש. של פרקים היה – של תליות. לא שהיה יכול ליתן, אלא מן המנורה עממה היו הנרות, כדכתיב "מקשה". אלא היינו "של פרקים" – שהיו קנים שנהם הנרות קצועים דקיס הרנה, והיה יכול לכופפן ולהטותן למטה נעשת הטנה, ולהשלך הדשן חזק, ולזקפה נעשת הדלקה. ענין אחר: "של פרקים" – שהנרות היו קצועות צמטורה, אבל היה כסוי שלהן כסוי מלמעלה, כמין טם שהיה יכול ליתנו כל עשה שירצה. והיינו "של פרקים" אמנורה ונרות ומניח ומקשה (שם). "נרותיה" – קרי למקום הנחת השמן. וזהו ודאי היה "מקשה". וכיון דנעשה הטנה, אי לא דהוי הכיסוי של פרקים שיוכל לסלקן – לא ממתיצנא. והיינו חכמים, וכדמחזיק לה למקן, וכן כולה. כך שמעתי. קטבר כי כתיב – ככר ומקשה אמנורה ונרותיה כתיב – שהמנורה והנרות היו מממיה אחת. וכיון דנעשה הטנה, אי לא דשל פרקים הימה, שהיה יכול לכופפה ולטות ולזקפה ולפנות את הדשן – לא הויה ממתיצנא. מסלקן – הנרות נעשת הטנה מן המנורה, ומניחם צאהל – אלא לא היה מקשה, אלא של פרקים ממש הימה. רב הונא דאמר כי האי תנא חכמים אומרים לא היו מוזיזין אותה לנר מן המנורה – דמחזירים היו צמטורה. מצי לאוזהו – אס כן לא היה ליה מקשה. לא היתה הנר זהה ממקומה – דמקשה הימה. טם של זהב היתה על גבה – על כל נר ונר, כעין כסוי, כלאותן שעשוין מלגנים. ובהאי טם לא עבד כלום, אלא כמין כסוי הוא שמכסה את הנר, מקום שפמילה דולקת. דוחקו – לטם שעל גבי הנר כלפי פיה, ודולפת השמן לתוך. וכשהוא נותן זה השמן ורואה לזקפה – דוחק לטם שעל גבי הנר כלפי ראשה וזקפה, אבל לא היה מוזיה ממקומה. נרותיה באות מן הככר – שאף הן מקשה. והיינו, כרז שטם דלומר: "ככר" ו"מקשה" אמנורה ואנרומיה כתיב. רבי נחמיה אומר: אין נרותיה צאות מן הככר, אלא שהיו מחזירין צמטורה. והיינו, כי האי תנא דלומר: מסלקן ומניחן. תלמוד לומר אותה – דמנורה ונרותיה, דכולה חדא היא – צאות מן הככר, ולא מלקחיה. ותנא קמא, דפליג עליה דרבי נחמיה, דריש לקרא הכי: "ככר זהב טהור יעשה אותה" – למדנו למנורה וכו', יכול שאני מרצה אף נרותיה ומקשה וכו'? תלמוד לומר "אותה" – ולא נרותיה, כדדריש ליה רבי יהושע בן קיסה לקמן, קשיא דרבי נחמיה לדרבי נחמיה – דלעיל אמר: ואין נרותיה צאות מן הככר, והכא אמר: לרבות נרותיה. לפי נרות – צמקום שהפמילה דולקת. וליעבד זהב כל דהו – לאומס פי נרות, ולא לינעו זהב טהור – קא משמע לן דלרין זהב טהור.

רש"י בת"י

נר של מקדש – נרות של מנורה, שנהן ומניח את השמן והפמילה. של פרקים – של חוליות. לא של חוליות ממש, שיוכל לפרוקן ולסלקן מן המנורה, אלא שיוכל לכופפה למטה ולזקפה ממקומה. ונלעז **פליירי. קטבר כי כתיב ככר ומקשה – דמשמע: מממיה אחת יעשה הכל. אמנורה ונרותיה – הנרות הם מחזירים זה מאותה חתיכה עממה, ואין יכול לסלקן נעשת הטנה, לגרוף את הדשן. ואי לא דמפרקא הוא, שיוכל לכופפה – לא היה ממתיצנא יפה. מסלקן – לנרות מן המנורה. ומניחן באהל – נמקשה. ומקנחן בספוג כ"ו – אלא "מקשה" – לאו אחרות קאי, דאין צאות מאותה חתיכה, וכיון לסלקן. מצי מזיז לה – נחמיה. ואי הוה מצי מוזי לה, אמאי לא הוה מוזי לה לקנחה יפה יפה? אלא אימא לא היתה זהה – שאין יכול לסלקה. על גבה – [על כל] נר לכסוי, והנר הימה ארוכה כמין ספינה קטנה. כשהוא מטיבה – לנר – דוחק לטם כלפי פיה, והנר ממגלה, וכופפה הנר למטה. וכשהוא נותן בה שמן – לאמר שזקפה צמתלה – דוחק את הטם. כלפי ראשה – ראש שהוא מחזיר למנורה, והטם היה מנוקב צמלנא, ונגד הנקב נותן את השמן לתוך הנר. "פיה" – מקום שהוא הפמילה.

תוספות

ועשה רבי תשעה חסירין, ונראה חודש בזמנו. ומפרש הרב רבינו חיים: משום דאיירי במידי דאורה, כגון הכא בנרות והתם בלבנה. נר של מקדש של פרקים הוה – ולא של חוליות, שיוכל לסלקה. והא דאמרין בפרק "במה מדליקין" (שבת כב,א): והא הכא כיון דקביעי נרות, לא סגי דלא משקל ואדלוקי – היינו כמאן דאמר: של פרקים. מכלל דאי בעי לאוזהו מצי מוזי לה – וכי תימא: אין הכי נמי, דשל חוליות היה – אם כן טוב היה שישלק לנמר, כדי שיקנח יפה.

דברי הברייתא, תוהים: קשיא [קשה] מדברי ר' נחמיה אלה, הסבור שנרות המנורה נעשות מעשה אחד, ומשיבים: שתי ברייתות אלה הריהן של תרי תנאי [שני תנאים] שונים, וחלוקים הם אליבא [בשיטת] ר' נחמיה. ומשיבים בדברי הברייתא: ר' יהושע בן קרחה אומר כי רק המנורה עצמה היתה באה מן הככר, ואין מלקחיה ומחתותיה וכן אין נרותיה באה מן הככר. ואלא מה אני מקיים (מה אני דורש מהכתוב) "ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה" – ללמד שהיו אף כלים אלה עשויים משל זהב, ואולם לא נעשו מככר הזהב של המנורה. ותוהים: לשם כך אין צורך בלימוד זה, הרי זהב כהדיא כתיב (במפורש כתוב) בו, שכן נאמר "ועשית את נרותיה שבעה והעלה את נרותיה והאיר אל עבר פניה. ומלקחיה ומחתותיה זהב טהור" (שם לו – לח!) ומשיבים: לא נצרכא [לא צרכנו] דרשה זו הנלמדת מ"את כל הכלים האלה" אלא ללמד בדינם של פי הנרות, שגם הם יהיו של זהב. שכן סלקא דתתן אמינא [יעלה על דעתך לומר]: הואיל ופי נרות במקום ששמים את הפמילה הריהו אשחורי משחר [משחריר] מלהבת האש הבוערת, ומתקלקל, והרי כלל הוא בידינו כי התורה חסה על ממונן של ישראל,

עיונים

ולא נרותיה... באות מן הככר – לשיטת הסבורים שאף הנרות נעשו מככר הזהב ממנו נעשתה המנורה, אין מקום להבחנה בין קני המנורה לבתי הקיבול של השמן שבראשיהם, שאלו ואלו נעשו מככר הזהב. ואולם לשיטת ר' נחמיה שנרותיה לא באו מן הככר – ה'נרות' הם בתי הקיבול של השמן, שלדעתו לא היו מחזירים אל המנורה, והיו מסירים אותם ממנה לצורך הוטהב. שכן הוא גם לשון חכמים בשאר מקומות, שה'נר' משמעו בית קיבול השמן (ש"ר ריב"ש). הואיל ופי נרות אשחורי משחר התורה חסה על ממונן של ישראל – אף שהדברים מוסבים על פי הנרות, יש מהאחרונים שהסיקו מכאן כי כאשר היה פי הנר משחיר ביותר – היו מחליפים את המנורה כולה, והיו עושים תחת מנורה זו מנורה חדשה של זהב טהור (לשיטת הסבורים שהנרות אינם בכלל

מתוך שהובאו דברים בענין הטבת נרות המנורה, מביאים עוד בענין זה ממה שאמר רב הונא בריה [בנו] של רב יהודה, אמר רב ששת: כל נר ונר שבמנורת המקדש – של פרקים (בעל מפרקים, המאפשרים כיפוף והטיה) הוה [היה]. שאפשר היה לכופף את הנר ולהטותו, וכגון לצורך הטבתו (הוצאת השמן והפתילות הישנים שבתוכו), ולאחר מכן לשוב ולזקפו. ומסבירים את דעת רב ששת: נאמר בפרשת עשית המנורה "ועשית זהב טהור מקשה תיעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו... כולה מקשה אחת זהב טהור. ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה" (שמות כה, לא – לט). וקטבר [טבור הוא רב ששת]: כי כתיב (כאשר נאמר) הן מה שנאמר במעשה המנורה "ככר זהב יעשה אותה", והן מה שנאמר בעשייתה "מקשה" (שתהא המנורה יחידה אחת, בלתי נפרדת לחלקיה) – גם על המנורה עצמה וגם על נרותיה כתיב [נאמר] הדרב. ומעתה, כיון דמיבעיא [שצרכיה] המנורה הטבה של נרותיה – חייבים לומר כי הקנים ניתנו לכיפוף ולהטיה. שכן אי לאו [אם לא] של פרקים הוי [היו] הנרות – לא הוה [לא היה] יכול הכהן מטייבא ליה [להטיב אותם]. מיתבי [ממשיכים] על רב ששת ממה ששנינו בברייתא: כיצד היה הכהן עושה בהטבת הנרות? – היה מסלקן (מסירים) מעל המנורה ומניחן באוהל, ומקנחן בספוג, ובכך מסיר מהם כל שאריות שמן ופתילות משל אתמול, ולאחר מכן הריהו נותן בהן שמן, ומדליקן. ולדברי ברייתא זו אין צורך שתהא של פרקים, שהרי נאמר במפורש שהנרות היו מוסרים מהמנורה! ומשיבים: מחלוקת תנאים יש בדבר, והוא (רב ששת) אמר את דבריו כי האי תנא [כמו שיטתו של תנא זה] בברייתא. דתניא [שכן שנויה ברייתא אחרת] בדרך הטבת נרות המנורה: חכמים אומרים כי לא היו מוזיזין אותה (את קני המנורה) ממקומה לצורך ההטבה. והרי שלדעת חכמים הנרות היו חלק בלתי נפרד מהמנורה, כיחידה אחת, ולא היו מוסרים ממנה. ומקשים על כך: אף שיטת ברייתא זו אינה כדברי רב ששת. שהרי ממה ששנינו בה שלא היו מוזיזים את הנרות ממקומם ניתן לדייק: מכלל דאיבעיא ליה לאוזהו [מכאן, שאם רצה לו להזיז אותם] אף שהלכה היא, לדעתם, שאין להזיז אותם – מצי מזיז לה [יכול היה להזיז אותה], ושלא כרב ששת, האומר שלא ניתן היה להסיר את נרות המנורה מהמנורה! ומתרגמים: אין לשון ברייתא זו מתוקן, ואל תשנה בה "לא היו מוזיזים אותה", אלא אימא [נאמר] בה כך: לא היתה זהה ממקומה. ומבררים עוד את דברי הברייתא שהובאה עתה: מאן [מיהו] התנא המכונה בשם חכמים שבברייתא זו? ומשיבים: ר' אלעזר בנו של ר' צדוק הוא. דתניא [שכן שנויה ברייתא נוספת]. ר' אלעזר בר' צדוק אומר: כמין טם (מגוש, משמש) של זהב היה לה לכל נר ונר מנרות המנורה, שהיה נתון על גבה (מעל, ומשמש כעין כיסוי לו. ושימשו – שכשהוא הכהן מטיבה את הנר – הריהו דוחקו [דוחף את הטם] כלפי פיה [פה הנר, מקום הפתילה והלהבה]. וכתוצאה מכך, היה נחשף תוכו של הנר. והיה מטה את הנר, ומוציא החוצה את כל שאריות השמן והפתילה שנותרו משל אתמול. וכשהוא נותן בה שמן ופתילה חדשים, לשם ההדלקה החדשה – הריהו דוחקו את הטם כלפי חוץ ומחזירו כלפי ראשה של הנר, ושב וזוקף את הנר, ודרך הנקב שהיה באמצעו של הטם, היה נותן את השמן בנר. ומעירים: מחלוקת תנאים זו, אם הנרות היו במנורה כיחידה אחת בלתי נפרדת ("מקשה"), או שהיו ניתנים להסרה – שנוי בפלוגתא דהני תנאי [במחלוקת אחרת של תנאים אלה, אחרים]. דתניא [שכן שנויה ברייתא]: הן המנורה והן נרותיה היו באות (נעשות) מן הככר זהב טהור, וכשם שהיו גם המנורה וגם נרותיה באים מאותו ככר זהב, היו גם מקשה אחת. ואין מלקחיה ומחתותיה (הכלים בהם היתה נעשית הטבת הנרות) של המנורה נעשות מן הככר זהב. ר' נחמיה אומר כי רק המנורה עצמה היתה באה (נעשית) מן הככר זהב, ולא נרותיה ומלקחיה ומחתותיה באות (היו נעשים) מן הככר זהב. וכשם שלדעת ר' נחמיה לא היו הנרות באים מן הככר. אף לא היו בכלל מקשה (ומוסרים היו מן המנורה). ומבררים: במאי קא מיפלגי [במה, מהו הענין, שבו הם, התנאים הללו, חלוקים בו?]. – בהאי קרא [בפסוק זה]. דתניא [שכן שנויה ברייתא אחרת] ממה שנאמר במעשה המנורה (שמות כה, לא) "ועשית את נרותיה שבעה והעלה את נרותיה והאיר אל עבר פניה" (שם לו – לח!) ומשיבים: לא שיש לרבות גם את נרותיה, שאף הם נעשים מככר הזהב? – תלמוד לומר במעשה המנורה "ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה" – שאף הנרות נעשים מככר הזהב. אחר שלמדנו שגם הנרות באים מככר הזהב, יכול יהא הדין שאני מרבה לענין זה אף את מלקחיה ומחתותיה של המנורה, שאף הם נעשים מככר הזהב? לכך תלמוד לומר "ככר זהב יעשה אותה" – בלשון מיעוט, לומר שדווקא היא נעשית מככר הזהב, ולא מלקחיה ומחתותיה. אלו דברי ר' נחמיה. ולפני שממשיכים בציטוט

ברייתא זו מתוקן, ואל תשנה בה "לא היו מוזיזים אותה", אלא אימא [נאמר] בה כך: לא היתה זהה ממקומה. ומבררים עוד את דברי הברייתא שהובאה עתה: מאן [מיהו] התנא המכונה בשם חכמים שבברייתא זו? ומשיבים: ר' אלעזר בנו של ר' צדוק הוא. דתניא [שכן שנויה ברייתא נוספת]. ר' אלעזר בר' צדוק אומר: כמין טם (מגוש, משמש) של זהב היה לה לכל נר ונר מנרות המנורה, שהיה נתון על גבה (מעל, ומשמש כעין כיסוי לו. ושימשו – שכשהוא הכהן מטיבה את הנר – הריהו דוחקו [דוחף את הטם] כלפי פיה [פה הנר, מקום הפתילה והלהבה]. וכתוצאה מכך, היה נחשף תוכו של הנר. והיה מטה את הנר, ומוציא החוצה את כל שאריות השמן והפתילה שנותרו משל אתמול. וכשהוא נותן בה שמן ופתילה חדשים, לשם ההדלקה החדשה – הריהו דוחקו את הטם כלפי חוץ ומחזירו כלפי ראשה של הנר, ושב וזוקף את הנר, ודרך הנקב שהיה באמצעו של הטם, היה נותן את השמן בנר. ומעירים: מחלוקת תנאים זו, אם הנרות היו במנורה כיחידה אחת בלתי נפרדת ("מקשה"), או שהיו ניתנים להסרה – שנוי בפלוגתא דהני תנאי [במחלוקת אחרת של תנאים אלה, אחרים]. דתניא [שכן שנויה ברייתא]: הן המנורה והן נרותיה היו באות (נעשות) מן הככר זהב טהור, וכשם שהיו גם המנורה וגם נרותיה באים מאותו ככר זהב, היו גם מקשה אחת. ואין מלקחיה ומחתותיה (הכלים בהם היתה נעשית הטבת הנרות) של המנורה נעשות מן הככר זהב. ר' נחמיה אומר כי רק המנורה עצמה היתה באה (נעשית) מן הככר זהב, ולא נרותיה ומלקחיה ומחתותיה באות (היו נעשים) מן הככר זהב. וכשם שלדעת ר' נחמיה לא היו הנרות באים מן הככר. אף לא היו בכלל מקשה (ומוסרים היו מן המנורה). ומבררים: במאי קא מיפלגי [במה, מהו הענין, שבו הם, התנאים הללו, חלוקים בו?]. – בהאי קרא [בפסוק זה]. דתניא [שכן שנויה ברייתא אחרת] ממה שנאמר במעשה המנורה (שמות כה, לא) "ועשית את נרותיה שבעה והעלה את נרותיה והאיר אל עבר פניה" (שם לו – לח!) ומשיבים: לא שיש לרבות גם את נרותיה, שאף הם נעשים מככר הזהב? – תלמוד לומר במעשה המנורה "ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה" – שאף הנרות נעשים מככר הזהב. אחר שלמדנו שגם הנרות באים מככר הזהב, יכול יהא הדין שאני מרבה לענין זה אף את מלקחיה ומחתותיה של המנורה, שאף הם נעשים מככר הזהב? לכך תלמוד לומר "ככר זהב יעשה אותה" – בלשון מיעוט, לומר שדווקא היא נעשית מככר הזהב, ולא מלקחיה ומחתותיה. אלו דברי ר' נחמיה. ולפני שממשיכים בציטוט

מקשה – היו מחליפים את הנרות בלבד, שהרי היו מסירים את הנרות מהמנורה. ומשום כך, יש מקום להעלות טיעון זה של "התורה חסה על ממונן של ישראל". שאם לא כן, זה שפי הנרות משחיר אינו בכלל חסרון גדול (שפ"א).

אורה הלכה
מנורה ונרותיה באות מן הככר וכו' המלקחיים והמחתות וכלי השמן אינן מכלל ככר הזהב המיועד לעשיית המנורה. כ"י נחמיה. (רמב"ם ספר עבודה הלכות בית הבחירה פ"ג ה"ו).

- מסורת הש"ס**
- ג. ילק"ש תורה שסט.
 - ד. ברייתא דמלאכת המשכן פי"י. ילק"ש תורה שסט.
 - ה. עירובין פ"א. תענית ו"א.
 - ו. מגילה י"ב. יבמות מ"ב.
 - ז. קה"ב כתובות ו"ב. לג. גיטין כ"א. מ"ב. ע"א. קדושין ט"ב.
 - ח. ב"ק ע"א. ב"מ ס"ב. סנהדרין ט"א.
 - ט. שבויעת לו"א. חוריות ג"א.
 - י. זבחים מ"ב. חולין ע"א.
 - יא. בכורות י"ד. י"א. ל"א. תמורה ל"ב. ל"ג. נדה ח"ב. נב"ב. ילק"ש תורה שסט. ש"ס. תרט. תרט. תרסט. תתכ. תתקל. תקלח. ילק"ש נ"ך תתר.
 - י. ילק"ש תורה שסט.
 - ז. ברייתא דמלאכת המשכן פי"ט (בהרחבה ושניינים).
 - ח. שם.
 - ט. ר"ה כ"א. יומא ל"א.
 - מ"ד. יבמות ל"ב. מנחות פ"ב.
 - פ"א. חולין מ"ט. ע"א. כריתות כ"א.
 - י"ח. ירושלמי תרומות פ"ח ה"ד. מדרש למדנו (מאן) ילקוט תלמוד תורה – פרשת חקת. ויקיר (מרגליות) פי"ח. ילק"ש תורה שסט. ש"ס. תרט. תרט. ענין ירושלמי פסחים פ"א ה"ח.

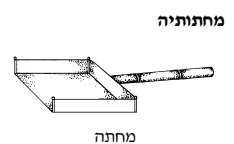
גרסות

- ככר ומקשה** בתי"מ: **מקשה**. הוה **מטייבא ליה** בתי"מ: **מיתבני לה** ויש בתי"מ: **מתיטבנא**.
ומניחן באוהל יש בתי"מ: **ומניחן**.
ומקנחן בספוג: **ומניחן**.
מכלל דאיבעיא ליה לאוזהו מצי מוזי לה אלא אימא לא היתה זהה ממקומה בתי"מ חסרות מלים אלה.
רבי אלעזר בתי"מ: **ר' אלעזר**.
ב"ר צדוק.
היה לה בתי"מ: יש לה.
כלפי פיה בתי"מ: **על גבי פיה**.
דתניא ככר בתי"מ: **קמפלגי ככר**.
שבאה בתי"מ: שהיא באה.
מלקחיה ומחתותיה ונרותיה בתי"מ: **נרותיה ומלקחיה ומחתותיה**.
שהיו כלים בתי"מ: **שהיו כלין**.
כתיב בו בכל כתי"מ: כתיב בהו.
אל עבר במקרא: **על עבר**.

לשון

ספוג
מקור המלה הוא ביוונית *σπόγγος* (ספונגוס) ספוג, מין בעל חיים ימי ששולים מן הים ומשתמשים בשלדו כדי לרחוץ בו. ומכאן בחשאלה – כל דבר רך הדומה לספוג זה.

טס
מקורה הראשון של המלה הוא כנראה בפרסית *fast* ומשם הושאלה לשפות רבות כמו לטינית *tassa*, ולשפות אירופאיות ושמיות רבות. ויש שסברו כי היא קשורה ליוונית *τάση* (טאסיס), שמשמעה – לרקע, לרדד.

מחתה

***קרושוליי"ש** מן הצרפתית העתיקה *croisols* – מנורות.
****פליירי** צ"ל: פליידייץ מן הצרפתית העתיקה *pleidiez* – מתקפל.